

Etiologija ovisnosti kod mladih

Belak, Sara

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:678660>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom](#).

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-05**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA**

Sara Belak

ETIOLOGIJA OVISNOSTI KOD MLADIH

ZAVRŠNI RAD

Zagreb, 2024

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA**

Sara Belak

ETIOLOGIJA OVISNOSTI KOD MLADIH

ZAVRŠNI RAD

Mentorica: prof. dr. sc. Marijana Majdak

Zagreb, 2024

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Ovisnost kod mladih osoba	2
3. Vrste ovisnosti kod mladih	3
3.1. <i>Ovisnost o psihoaktivnim tvarima</i>	4
3.2. <i>Ovisnost o alkoholu</i>	6
3.3. <i>Ovisnost o kockanju</i>	8
3.4. <i>Ovisnost o internetu</i>	9
4. Rizični čimbenici za razvoj ovisnosti	10
5. Karakteristike mladih ovisnih osoba i stavovi mladih prema ovisnosti	11
6. Etiološki faktori za razvoj ovisnosti kod mladih	12
6.1. <i>Biološki i genetski uzroci za razvoj ovisnosti</i>	12
6.2. <i>Psihološki uzroci za razvoj ovisnosti</i>	14
6.3. <i>Obiteljski uzroci za razvoj ovisnosti</i>	15
7. Štetne posljedice ovisnosti kod mladih	16
8. Važnost poznavanja etiologije ovisnosti mladih	18
9. Zaključak	18
Popis tablica	20
Literatura	20

Etiologija ovisnosti kod mladih

Sažetak:

Rad se bavi temom etiologije ovisnosti mladih te naglašava koji sve čimbenici mogu povećati vjerojatnost za pojavu ovisnosti. U radu su naglašeni mogući genetski, psihološki, individualni i obiteljski uzroci za razvoj ovisnosti. Jedan dio rada bavi se ovisnostima s kojima se mladi suočavaju: ovisnost o psihoaktivnim tvarima, ovisnost o alkoholu, ovisnost o internetu i ovisnost o kockanju. Također, rad progovara o različitim rizičnim čimbenicima koji povećavaju vjerojatnost mladih za konzumaciju sredstava ovisnosti i razvoj ovisnosti. Svrha rada je naglasiti važnost poznavanja etiologije ovisnosti kod mladih kako bi rad s mladim osobama koje se bore s problemom ovisnosti bio što kvalitetniji, a preventivni programi usmjereni na ciljane uzroke problema ovisnosti. Potreba za poznavanjem uzroka ovisnosti mladih vidljiva je u praktičnom, ali i teorijskom radu.

Ključne riječi: mladi, ovisnost, uzroci ovisnosti, posljedice ovisnosti

Etiology of addiction in youth

Abstract:

The paper addresses the topic of the etiology of addiction in youth and emphasizes the various factors that can increase the likelihood of addiction. The paper highlights possible genetic, psychological, individual, and family causes for the development of addiction. One section of the paper deals with the addictions that young people face: addiction to psychoactive substances, alcohol addiction, internet addiction, and gambling addiction. Additionally, the paper discusses various risk factors that increase the likelihood of youth consuming addictive substances and developing addiction. The purpose of the paper is to emphasize the importance of understanding the etiology of addiction in youth to improve the quality of work with young people struggling with addiction and to develop preventive programs targeting the root causes of addiction. The need to understand the causes of youth addiction is evident in both practical and theoretical work.

Key words: youth, addiction, causes of addiction, consequences of addiction

Izjava o autorstvu rada

Ja, Sara Belak pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključivi autorica završnog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristila drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Ime i prezime: Sara Belak

Datum: 25. srpnja 2024.

1. UVOD

U današnjem društvu ovisnost je problem koji zahvaća sve veći dio populacije, pa tako postaje i jedan od izraženijih problema u Hrvatskoj (Mihić i sur., 2013). Ovisnost je definirana u DSM-u V kao poremećaj korištenja supstanci pri čemu uzima u obzir kriterije problema u međuljudskim odnosima, neuspjeh u svakodnevnom životu, fizičku opasnost, stvaranje tolerancije te nemogućnost odvikavanja (Grant i Ghamberlain, 2016). Postoje različite vrste ovisnosti: ovisnost o psihoaktivnim tvarima, ovisnost o alkoholu, ovisnost o kockanju i ovisnost o internetu (Radat i sur., 2009). Kada uzmemo u obzir da je razdoblje adolescencije vrlo osjetljivo razdoblje u životu pojedinca, vrlo je važno obratiti pozornost na pojavu ovisnosti kod mladih u tom periodu. Pojava ovisnosti kod mladih, može prouzročiti ozbiljne teškoće i posljedice te uzrokovati pojavnost ovisnosti i u odrasloj dobi (Connolly, 2024). Različiti uzroci mogu dovesti do pojave ovisnosti kod mladih osoba, a upravo poznavanje uzroka je važno za otklanjanje teškoća vezanih uz ovisnost, ali i prevenciju same ovisnosti (Vaughn, 2012).

Osnovna svrha rada je dati pregled literature koja je vezana za ovisnosti mladih s naglasnom na etiologiju ovisnosti kod mladih. U uvodnom dijelu rada bit će objašnjeni ključni pojmovi koji su važni za razumijevanje ove tematike. Nakon toga naglasak će biti na različiti vrstama ovisnosti: ovisnosti o psihoaktivnim tvarima, alkoholu, kockanju i internetu. Također u radu će biti objašnjeni i neki rizični čimbenici čija prisutnost povećava mogućnost za razvojem ovisnosti kod mladih osoba. Rad će se dotaknuti i karakteristika mladih osoba koje su ovisne, kao i stavova mladih prema ovisnosti. Veći dio rada posvetit će pozornost uzrocima ovisnosti kod mladih, naglašavajući moguće genetske, biološke, psihološke i obiteljske uzroke ovisnosti kod mladih. U završnom dijelu rada bit će naglašena važnost razumijevanja uzroka ovisnosti kod mladih u praktičnom i teorijskom radu, ali i na razini politike.

2. OVISNOST KOD MLADIH OSOBA

U konteksti današnjeg vremena bilježimo rast ovisnosti koji predstavlja javnozdravstveni problem u cijelom svijetu, ali i u Republici Hrvatskoj (Mihčić i sur., 2013). Pojam ovisnosti definiran u DSM-u V definiran je kao psihički poremećaj koji se određuje na temelju dijagnostičkih kriterija. Prije izdavanja DSM-a V, DSM IV razlikovao je pojmove zlouporabe sredstava ovisnosti i ovisnost kao dva odvojena pojma. Izdavanjem DSM-a V pojmovi su ujedinjeni u pojam poremećaj uporabe sredstava ovisnosti. Ovakva promjena ima za cilj jasnije definiranje kriterija koji omogućuju uspostavljanje dijagnoze ovisnosti. Poremećaj uporabe sredstava ovisnosti označava patološku uporabu sredstava ovisnosti koja dovodi do teškoća u svakodnevnom funkcioniranju, sredstva ovisnosti konzumiraju se kontinuirano unatoč štetnim posljedicama te dovodi do problema u socijalnom, psihičkom i fizičkom funkcioniranju. DSM V navodi 11 dijagnostičkih kriterija na temelju kojih se može dijagnosticirati poremećaj uporabe sredstava ovisnosti: opasna uporaba, socijalni problemi izazvani uporabom sredstava ovisnosti, zapostavljanje svakodnevni aktivnosti, simptomi povlačenja (javljaju se kada osoba smanji konzumaciju sredstava ovisnosti), tolerancija, korištenje velikih količina duži vremenski period, ponavljanje pokušaja prestanka konzumacije, puno vremena provedeno u uporabi, fizički i psihički problemi povezani s korištenjem supstanci, odustajanje od prijašnjih svakodnevni aktivnosti te žudnja za sredstvom ovisnosti koje se konzumira duži vremenski period (Hasin i sur., 2013).

Mlade osobe u razdoblju adolescencije (12-17 godina) te mlade odrasle osobe (18-25 godina) vrlo su osjetljiva i ranjiva skupina kada je riječ o razvoju ovisnosti. Početak konzumacije i razvoja ovisnosti u mlađim godinama, rizičnija je i dovodi do veće mogućnosti konzumacije i u starijoj dobi te dugotrajnog razvoja ovisnosti (LePine i sur., 2022). Upravo zbog ovog razloga vrlo je važno razumjeti i detaljno objasniti uzroke ovisnosti kod mladih osoba kako bi se ovisnost mogla prevenirati i lakše liječiti. Pri razumijevanju problematike ovisnosti mladih potrebno je uzeti u obzir nalaze istraživanja koje su proveli LePine i suradnici (2022), a koji govore o percepciji mladih prema ovisnosti te posljedično tome ponašanju mladih u vezi s korištenjem sredstava

ovisnosti. Mladi najčešće ovisnost definiraju kao fizičku ovisnost te kao nemogućnost psihološke kontrole, a rjeđe kao promjene u ponašanju. Oni vrlo rijetko definiranju ovisnosti pristupaju kroz holistički pristup polazeći iz perspektive da ovisnost zahvaća sve tri gore navedene dimenzije (fizičke promjene, psihičke promjene i promjene u ponašanju) (LePine i sur., 2022). Korištenje psihoaktivnih tvari može se shvatiti kao rizičan i neprihvatljiv način za izazivanje ugone pri čemu je on vrlo opasan u kontekstu mladih osoba koje se vrlo često u tom prijelaznom životnom razdoblju mogu osjećati izgubljeno, nezadovoljno i frustrirano što ih može potaknuti na konzumiranje sredstava ovisnosti kako bi lakše doživjeli osjećaj ugone (Bouillet, 2007).

3. VRSTE OVISNOSTI KOD MLADIH

Mlade osobe sklone su razvoju ovisnosti o psihoaktivnim tvarima, alkoholu, kockanju, a u novije vrijeme razvojem interneta mogu posrnuti i u ovisnost o internetu. Istraživanja pokazuju kako je pijenje alkohola među adolescentima u Europi visoko, iako dolazi do trenda smanjenja pijenja u adolescentskoj dobi. Prema ESPAD istraživanjima smanjuje se i prevalencija ekcesivnog epizodičnog pijenja pri čemu je ta stopa bila najviša 2007. godine kada je iznosila 43%, za razliku od 2019. godine kada iznosi 35% (ESPAD 2019; prema HZJZ 2020). Trend pada bilježi se i kod tinejdžerskog pušenja, ali s druge strane zabilježen je trend rasta pušenja e-cigareta.

Kada je riječ o ilegalnim drogama, tu je također zabilježen pad korištenja među mladima, no uporaba kanabisa je u velikom porastu što zabrinjava s obzirom da 4% učenika visokorizično konzumira marihuanu što dovodi do opasnosti razvoja ovisnosti. Nove psihoaktivne tvari također su prisutne među mladima, prema istraživanju ESPAD-a (2019) 3,4% mladih izjavilo je kako su koristili nove psihoaktivne droge. Ovakva razina korištenja novih psihoaktivnih tvari viša je u odnosu na pojedinačnu razinu korištenja ostalih psihoaktivnih tvari kao što su LSD, kokain, ecstasy i amfetamin.

Kada je riječ o kockanju, sve veći broj mladih kocka za novac (22%) barem jednom godišnje, a 7,9% mladih kockalo je na internetu. Ovakvu stopu kockanja među

mladima može se objasniti normalizacijom kockanja i nedovoljnom edukacijom, ali i kockanju unutar obitelji pri čemu se rizik za kockanje mladih dodatno povećava. Također, ovisnost o internetu je u porastu pri čemu su vidljive razlike u spolu u načinu provođenja vremena i korištenju interneta. Mladići češće koriste internet za igranje igrice, a djevojke češće koriste internet za društvene mreže (ESPAD 2019; prema HZJZ 2020).

Mlade osobe koje započnu konzumaciju sredstava ovisnosti u adolescenciji, kasnije u odrasloj dobi imaju veću vjerojatnost za nastavkom ovisnosti te težim posljedicama koje ovisnost može prouzrokovati. Mladi koriste različita sredstva ovisnosti, ovisno o učinku koji žele postići. Čest motiv za korištenje alkohola i lijekova u nemedicinske svrhe je zabava, marihuanu mladi često koriste kako bi se osjećali opuštenije i smirenije, a stimulanse vrlo često koriste kako bi ostali budniji i bolje fokusirani (Connolly, 2024).

3.1. Ovisnost o psihoaktivnim tvarima

Droge se definiraju kao različite prirodne i sintetizirane tvari. Pri unošenju takvih tvari u organizam dolazi do promijenjenog stanja svijesti osobe koja je konzumirala tvar. Pojam ovisnosti o psihoaktivnim tvarima može se dodatno definirati kroz razlikovanje pojmova psihičke i fizičke ovisnosti. Psihička ovisnost definira se kao snažna potreba za uzimanjem psihoaktivne tvari kako bi se proizveo osjećaj zadovoljstva ili kako bi se izbjegao osjećaj neugode. S druge strane, fizička ovisnost rezultira tjelesnim simptomima kao što su neugodno znojenje, drhtavica te bolovi. Tjelesni simptomi javljaju se kada je ovisnost uspostavljena i kada je tijelo naviknuto na konzumaciju psihoaktivnih tvari (Thaler i sur., 2004; prema Radat i sur., 2009).

Ovisnost o drogama uzrokuje psihičku i fizičku ovisnost o psihoaktivnim tvarima kao što su kokain, heroin, metafetamin i brojne druge psihoaktivne tvar. Početak konzumacije psihoaktivnih tvari u adolescenciji dovodi do veće mogućnosti razvoja ovisnosti nego kod osoba koje psihoaktivne tvari počnu konzumirati kasnije u životu (Kumar i sur., 2019). Ovisnost se može smatrati i bolesti mozga jer dovodi do

promjena u funkcijama mozga. Kod ovisnosti o psihoaktivnim tvarima karakteristično je korištenje droga i kompulzivno uzimanje droga bez obzira na njihove štetne posljedice. Inicijalna konzumacija droga za većinu konzumenata je dobrovoljna, no kasnija češća i opetovana konzumacija dovodi do promjena u mozgu zbog kojih se smanjuje samokontrola ovisnika. Ovisnosti o psihoaktivnim tvarima ne smatra se samo ovisnost o ilegalnim drogama kao što su heroin, LSD ili amfetamin, nego i ovisnost o legalnim tvarima kao što su alkohol i nikotin. Promjene u mozgu uzrokovane psihoaktivnim tvarima mogu biti trajne zbog čega se ovisnost o drogama smatra recidivirajućom bolesti pri čemu osobe bez obzira na štetne posljedice koje droga proizvodi ne može prestati s njezinim korištenjem. Dakle, ovisne osobe pate od negativnih posljedica izazvanih uporabom droga, ali unatoč tomu to ih ne sprječava u opetovanoj konzumaciji istih (Kumar i sur., 2019).

Simptomi ovisnosti o drogama su brojni, a neki od njih su: osjećaj da se droga mora koristiti svakodnevno, žudnja za drogom, povećanje tolerancije na psihoaktivnu tvar pri čemu je pri svakoj novoj konzumaciji potrebna veća količina za postizanje željenog učinka, konzumacija veće količine i dulje vremena od planiranog, uvijek dostupna zaliha psihoaktivne tvari, smanjenje koordinacije, teškoće s pamćenjem, usporenost u reakcijama, paranoidne ideje i anksioznost, trošenje novaca na drogu čak i kada on nedostaje, crvene oči i suha usta (Kumar i sur., 2019). Ovisnost o psihoaktivnim tvarima razvija se na način da velik broj droga utječe u mozgu na centar za nagrađivanje tako što ga stimulira s velikim razinama dopamina. Nagli rast dopamina pojačava ugodu te je svaki puta potrebna veća količina psihoaktivne tvari kako bi se postigao prethodno postignut ugodan osjećaj. Mozak se prilagođava na višak u količini dopamina, što smanjuje *high* osjećaj koji je nastajao nakon početnih konzumacija droge i na taj način dolazi do razvoja tolerancije (Kumar i sur., 2019).

Ovisnost o psihoaktivnim tvarima razlikuje se ovisno o drogi koju osoba konzumira, također i rizik i brzina postizanja ovisnosti razlikuju ovisno o drogi. Različite droge proizvode različite učinke na osobe koje konzumiraju drogu. Prema kriteriju djelovanja psihoaktivnih tvari možemo razlikovati: depresante, stimulne i halucionogene (Zapata i sur., 2021). U nastavku rada bit će izložena tablica s

prethodno navedenim kriterijima te primjerima za svaki pojedini kriterij djelovanja psihoaktivnih tvari.

Tablica 1.

Halucinogeni, stimulansi i depresanti

HALUCINOGENI	STIMULANSI	DEPRESANTI
LSD	Amfetamin	Heroin
Čarobne gljive	Kokain	Metadon
Kanabis	Metafetamin	Opioidi
	MDMA	

Izvor: Zapata i sur., 2021.

3.2. Ovisnost o alkoholu

Danas je sve prisutnije učestalo pijenje alkohola u velikim količinama. Mlade osobe alkohol konzumiraju u raznim prigodama jer je to postalo dio njihovog svakodnevnog života i druženja. Takvo ponašanje za posljedicu ima javljanje sve veće potrebe za konzumacijom alkohola kod mlade osobe što može dovesti do razvoja ovisnosti o alkoholu (Radat i sur., 2009). Problematična uporaba alkohola koja nerijetko dovodi do ovisnosti o alkoholu može se povezati s lakom dostupnosti alkohola. Kada se alkohol kontinuirano konzumira, jasno je da to vodi u ovisnost (Dasairy i sur., 2024). Prema podacima Svjetske zdravstvene organizacije za 2020. godinu, alkohol je uzrok smrti kod 3,5 milijuna ljudi što u postotku na svjetskoj razini iznosi 5,3% (Dorji i sur., 2020; prema Dasairy i sur., 2024).

Prekomjerna konzumacija alkohola ima brojne posljedice koje mogu biti kratkoročne i dugoročne. Kratkoročne posljedice prekomjerne konzumacije alkohola može biti trovanje alkoholom, a neke od dugoročnih posljedica mogu biti bolest jetre i pretilost (Kabwama i sur., 2021; prema Dasairy i sur., 2024). Kada je riječ o adolescentima, postoje različiti razlozi zbog kojih adolescenti konzumiraju alkohol. Jedan od njih je anksiozni poremećaj, adolescenti koji imaju anksiozni poremećaj imaju 0,57 puta veću

vjerojatnost za konzumacijom alkohola u odnosu na adolescente koji nemaju anksiozni poremećaj. Razlog takvog ponašanja može biti u činjenici da adolescenti promatraju kako se odrasle osobe u njihovoj neposrednoj okolini nose s anksioznosti i oponašaju njihove obrasce ponašanja koji se nerijetko ogledaju u prekomjernom uživanju alkohola. Takvo prekomjerno uživanje alkohola u konačnici može voditi u ovisnost o alkoholu (Butler i sur., 2019; prema Dasairy i sur., 2024).

Konzumacija alkohola u adolescenciji može biti povezana i s željom za vršnjačkim pripadanjem pri čemu mladi koji žele pripadati grupi s njom se i konfrontiraju. Istraživanje koje je provedeno prikazuje kako mladi koji gledaju druge mlade kako konzumiraju alkohol imaju 4,21 puta veću vjerojatnost za konzumacijom u usporedbi s mladima koji ne promatraju izravno svoje vršnjake kako konzumiraju alkohol (Luechi i sur., 2022; prema Dasairy i sur., 2024). Kao što je i prethodno navedeno kod ovisnosti o psihoaktivnim tvarima i za ovisnost o alkoholu vrijedi isto, što je niža dob u kojoj se alkohol počinje konzumirati, veća je vjerojatnost za razvoj ovisnosti kasnije u život (Radat i sur., 2009). Mlade osobe ulaskom u pubertet doživljavaju brojne promjene s kojima se ponekad teško nose te zbog toga nerijetko mogu posrnuti za alkoholom kao sredstvom olakšanja unutarnjeg nesklada. No, posljedice pijenja alkohola kod mladih su brojne, a neke od njih su: teškoće pri učenju i pamćenju, izostanak iz škole te zanemarivanje školskih obveza, pojavljivanje nasilnog ponašanja, a ponekad alkohol može biti uzrok neželjene trudnoće u adolescenciji (Radat i sur., 2009).

Prema podacima EUROSTAT-a (2019) Republika Hrvatska je u Europskom vrhu po učestalosti konzumacije alkohola. Podaci prikazuju kako se u Hrvatskoj 10,2% ljudi izjasnilo da alkohol piju svaki dan, njih 17,9% da piju jednoj tjedno, a 21% da piju svaki mjesec. Ovakvi rezultati ukazuju na to da je Hrvatska među prvih pet država u Europi po učestalosti konzumacije alkohola svaki dan (HZJZ, 2021).

3.3. Ovisnost o kockanju

Kao i kod prethodno navedenih ovisnosti o psihoaktivnim tvarima i alkoholu, kockanje je također rizično ponašanje. Posebice je rizično kada je riječ o mladim osobama koje su u povećanom riziku za različita društveno neprihvatljiva i rizična ponašanja. Mladi su u dobi ulaska u pubertet skloniji češće preuzimati rizik, a to je posljedica promjena u dijelovima mozga koji su zaduženi za socijalne i emocionalne funkcije pri čemu takve promjene u mozgu dovode po povećane potrebe za nagrađivanjem, a posebice kada su mladi u društvu vršnjaka (Steinberg, 2007; 2008; 2010; prema Ricijaš i sur., 2016). Još jedna problematika koja je vezana uz kockanje je i sve veća dostupnost, posebice razvojem interneta i igara na sreću koje su dostupne u *online* svijetu te na taj način vrlo dostupne mladima. Upravo zbog te velike dostupnosti kockanje je još dodatno rizično (Ricijaš i sur., 2016).

Unatoč tome što je kockanje maloljetnika zakonom zabranjeno, industrija igara na sreću i kockanja je i dalje jedna od industrija koje najbrže rastu i zaokupljaju sve veći broj ljudi, pa tako i mladih (Sulkenen i sur., 2019; prema Ricijaš 2020). U Hrvatskoj se također bilježi rast industrije igara na sreću, pa tako danas imamo 15 puta više prodajnih mjesta na kojima je dostupna konzumacija istih u odnosu na kraj 20. stoljeća. U kontekstu pojma kockanje bitno je razumjeti dva termina dostupnost i pristupačnost. Dostupnost je prisutnost sadržaja na određenom prostoru, a pristupačnost se odnosi na mogućnost konzumacije tih proizvoda. Igre na sreću i kockanje su danas mladima dostupne iz razloga što ih okružuju, ali bez obzira na to ne bi im trebale biti pristupačne (Ricijaš, 2020). Unatoč tomu, nalazi istraživanja pokazuju kako to nije slučaj jer mladi bez obzira na prethodno navedene činjenice i zakonska ograničenja i dalje konzumiraju igre na sreću (Ricijaš, 2020).

Kockanje je vrlo rizična aktivnost upravo zbog mogućnosti razvoja ovisnosti pri čemu posljedično dolazi do brojnih štetnih posljedica koje su povezane s kockanjem (Ricijaš, 2020). Kod rizičnog kockanja postoje i spolne razlike pri čemu mladići češće kockaju u odnosu na djevojke. Također, potrebno je istaknuti kako mladi koji razvijaju štetnije posljedice igraju i rizičnije igre na sreću (Ricijaš, 2020). Kako bi se prevenirala

problematična uporaba kockanja iz koje se može razviti ovisnost, vrlo je važno ići u smjeru smanjenja dostupnosti i pristupačnosti kockanja među mladima, ali i općom populacijom (Huić i sur., 2017; prema Ricijaš 2020).

Činjenica koja također zabrinjava kada je riječ o kockanju je i nedovoljna educiranost stručnjaka, posebice stručnjaka u školi koji se najčešće susreću s mladima. Istraživanje koje su proveli Mandić i suradnici (2020) donosi rezultate koji ukazuju da se 74,1% stručnih suradnika u školama procjenjuje nedovoljno kompetentnima za rad s mladima u ovom području. Stručnjaci bi trebali imati kompetencije za rad s mladima koji imaju problem s kockanjem, ali još važnije trebali bi biti educirani za prepoznavanje prvih znakova problematičnog kockanja s ciljem što ranijeg djelovanja i prevencija koja je ključna za izbjegavanje razvoja ovisnosti o kockanju (Mandić i sur., 2020).

3.4. Ovisnost o internetu

Internet je u suvremenom društvu neizostavan u svakodnevnom životu pri čemu je velik dio populacije u riziku za razvoj ovisnosti, a posebice su ugrožena djeca i mladi. Mladi internet koriste svakodnevno u raznim aktivnostima i vrlo lako im je dostupan. Uzmemo li u obzir da svakodnevno puno vremena provodimo na internetu, konzumirajući razne sadržaje, može doći do nemogućnosti kontroliranja vremena provedenog na internetu te u tim situacijama možemo govoriti o opasnosti za razvoj ovisnosti o internetu. Ovisnost o internetu sve je sve zastupljenija u današnje vrijeme i smatra se bihevioralnom ovisnosti (Dodig Hundrić i sur., 2018). Također termin koji se u novije vrijeme upotrebljava je i ovisnost o društvenim medijima koja dovodi do ponašanja koja također mogu ugroziti zdravlje te negativno utječu na kvalitetu života i dobrobit pojedinaca (Chegeni i sur., 2021). Društveni mediji su lako dostupni i upravo zbog toga osobe provode puno vremena *online*. Kada se promatraju razlozi prekomjernog korištenja društvenih mreža, neki od njih su nedovoljno razvijene komunikacijske vještine s ciljem rješavanja tjeskobe i anksioznosti koje iz toga proizlaze. Također, postoji povezanost i između prekomjerne uporabe društvenih mreža i loših interpersonalnih odnosa (Chegeni i sur., 2021).

Kod razvoja ovisnosti o internetu možemo govoriti o fenomenološkim razlikama. Prvenstveno se te razlike odnose na spol i s tim povezan način uporabe interneta. Mladići provode više vremena na internetu u odnosu na djevojke te su oni skloniji provođenju vremena na internetu u aktivnostima igranja igrice, dok djevojke češće koriste internet za društvene mreže (Dufour i sur., 2016; prema Dodig Hundrić i sur., 2018).

S obzirom na sve prethodno navedeno vrlo je važno razvijati multidisciplinarni pristup te u borbu protiv rastuće ovisnosti o internetu uključiti sve važne aktere kao što su škola, roditelji, zajednica, stručni suradnici škole, zdravstveni stručnjaci i drugi koji su u kontaktu s mladima (Dodig Hundrić i sur., 2018).

4. RIZIČNI ČIMBENICI ZA RAZVOJ OVISNOSTI

Glavni čimbenici rizika za razvoj ovisnosti mogu se podijeliti na individualne činitelje rizika, obiteljske i društvene. Neki faktori koji se mogu ubrajati u individualne činitelje rizika su: prethodna uporaba sredstava ovisnosti, psihijatrijske dijagnoze te percepcija pojedinca o sredstvima ovisnosti. Kada je riječ o obiteljskim činiteljima rizika, u njih možemo ubrajati faktore kao što su stilovi roditeljstva i odnosi između roditelja i djece kao i psihološka kontrola roditelja nad djecom. Najčešći društveni činitelj rizika za razvoj ovisnosti je vršnjački pritisak i želja za pripadnosti u društvu vršnjaka koja nerijetko može rezultirati razvojem ovisnosti (Mohammed Naw i sur., 2021).

Pojava prethodno navedenih faktora rizika predstavlja bio-psiho-socijalne čimbenika koji zajedno djelujući kao rizični čimbenici mogu dovesti do pojave razvoja ovisnosti (Kušević, 1987; Klarin, 2002; prema Ivandić Zimić, 2010). Također, važno je spomenuti i kulturno-sociološke čimbenike koji također mogu biti čimbenici rizika, a u njih se ubrajaju laka dostupnost droge, kulturno okruženje koje promiče droge i ostale ovisnosti te nedovoljna posvećenost društva problemima ovisnosti mladih. Također faktor rizika mogu biti i psihološke naravi, ali i druženje s vršnjacima koji konzumiraju drogu (NIDA Research, 2008; prema Ivandić Zimić, 2010). Navedeni faktori rizika sami za sebe ili u kombinaciji jedni s drugima povećavaju vjerojatnost

za pojavu ovisničkog ponašanja kod mladih. Vrlo je važno detaljno razumjeti i poznavati faktore rizika kako bi se na njih moglo djelovati te na taj način spriječiti pojaviti, prevenirati ili ukloniti štetne posljedice ovisnosti kod mladih (Ivandić Zimić, 2010).

5. KARAKTERISTIKE MLADIH OVISNIH OSOBA I STAVOVI MLADIH PREMA OVISNOSTI

Mlade osobe u vrijeme adolescencije imaju visoku razinu impulzivnosti koja često može dovesti do nepromišljenih odluka koje donose te su vrlo skloni donositi takve odluke. Razdoblje adolescencije također je povezano i s povećanom željom za uzbuđenjem i novim iskustvima koja mogu dovesti do konzumacije i eksperimentiranja s raznim sredstvima ovisnosti. Nadodamo li na to, postojanje rizičnih faktora u obiteljskom okruženju kao što su obiteljsko nasilje, zanemarivanje i prisutnost ovisnosti kod članova obitelji, mladi vrlo lako mogu posrnuti u ovisnost (Swendsen i LaMoal, 2011). Istraživanje koje su proveli Buljubašić i suradnici (2023) donosi rezultate kako su osobe muškoga spola skloniji konzumaciji droga. Ova činjenica može se objasniti upravo sklonosti prema impulzivnom ponašanju, pri čemu je impulzivno ponašanja više prisutno kod muškaraca nego žena (Penavska i sur., 2015; Bravo i sur., 2018; Grant i sur., 2019; prema Buljubašić i sur., 2023).

Kada govorimo o stavovima mladih prema ovisnosti, mladi smatraju kako je edukacija o ovisnosti poželjna te bi mogla doprinijeti većoj razini kritičkog razmišljanja mladih o ovisnosti. Mladići su skloniji stavu kako bi korištenje kanabisa trebali biti legalno u odnosu na stavove djevojaka, no s druge strane veći broj mladića smatra kako je obrazovanje o ovisnosti potrebno već u osnovnoj školi u odnosu na djevojke koje su manje sklone takvoj ideji. Na temelju ovakvih stavova mladih potrebno je razmotriti mogućnost uključivanja školskog sustava u edukaciju o ovisnosti, kao i jačanje multidisciplinarnog pristupa s ciljem što sveobuhvatnije prevencije i prepoznavanja problema ovisnosti među populacijom mladih ljudi (Buljubašić i sur., 2023).

6. ETIOLOŠKI FAKTORI ZA RAZVOJ OVISNOSTI KOD MLADIH

Etiologija ovisnosti vrlo je složen fenomen koji obuhvaća brojne faktore. Osobe ovisne često mogu biti psihički slabe s nedostatkom ljubavi prema sebi, depresivne, anksiozne uz prisutnost raznih drugih komorbiditeta. Uzrok korištenja droge može bit privlačenje pozornosti, ali i slanje poruke i upozorenja obitelji i drugim ljudima u svojoj neposrednoj okolini. Također mogu koristiti drogu kao način iskazivanja buntovništva i protivljenja autoritetima, zbog prikrivanja depresija ili kao način na koji će se pridružiti grupi vršnjaka (Quadros Alvarez. 2014). Istraživanje koje su proveli Quadros Alvarez i suradnici (2014) kao glavne uzroke za razvoj ovisnosti navode radoznalost, teškoće u obiteljskom okruženju, smrt člana obitelji te depresiju. Još neki od uzroka koji se navode su sukobi unutar obitelji, loš školski uspjeh, nezaposlenost te marginaliziranost u društvu.

Jako je važno poznavati etiologiju ovisnosti kod mladih kao posebno ranjive skupine. Važnost se ogleda u tome da ukoliko znamo koji su uzroci ovisnosti na njih možemo direktno i djelovati jer su oni posljedica korištenja sredstava ovisnosti. Kako bi se cjelovito moglo pristupiti problemu ovisnosti, vrlo je važno da znamo koji su točno uzroci posljedice ovisnosti (Quadros Alvarez. 2014). Poznavanje uzroka ovisnosti važno je i u kontekstu socijalnog rada, socijalni radnici i socijalne radnice poznavanjem uzroka ovisnosti svoje korisnike mogu tretirati kroz znanstveni pristup koji je informiraniji i humaniji. Na taj način vrijednosti koje se njeguju u socijalnom radu dobivaju još dodatno znanstveno uporište koje im omogućuje točno ciljano pružanje pomoći i podrške korisnicima. Etiološki faktori postoje na više razina, a neke od njih su biološki ili genetski faktori, psihološki faktori i društveni faktori (Vaughn, 2012).

6.1. Biološki i genetski uzroci za razvoj ovisnosti

Biološki i genetski uzroci odnose se na razumijevanje utjecaja gena na razvoj ovisnosti te u kojoj je mjeri ovisnost pod utjecajem nasljednih faktora. Smatra se da genetski faktori doprinose individualnim razlikama na početku konzumacije sredstava

ovisnosti. Dakle, kada je riječ o genetskim uzrocima za razvoj ovisnosti nije moguće govoriti o direktnom utjecaju gena na razvoj ovisničkih ponašanja, nego se geni mogu shvatiti kao utjecaj na individualne razlike među pojedincima koje mogu dovesti do razvoja ovisnosti (Swendsen i LeMoal, 2011).

Genetski faktori povezani su s ovisnosti o nikotinu, alkoholu i kanabisu, ali osim s ovisnosti genetski faktori utječu i na razvoj ranije faze koja nastupa prije same ovisnosti, a to je eksperimentiranje sa sredstvima ovisnosti. Genetski faktori mogu utjecati na to koliko će osoba u početku biti sklona konzumiranju sredstava ovisnosti. Kada je riječ o genetskim uzrocima za razvoj ovisnosti, oni su često u međudjelovanju s ostalim uzrocima ovisnosti kao što su okolinski uzroci (Agrawal i Lynskey, 2007).

Prema istraživanju McGue i suradnika (2000) nasljednost je bila najznačajnija za razvoj ovisnosti o nikotinu. Ovakve nalaze potvrđuje i istraživanje koje je proveo Trucco (2019) koje govori kako su genetski uzroci značajniji za razvoj ovisnosti o nikotinu, a manji utjecaj imaju na razvoj ovisnosti o drugim ilegalnim supstancama kao što su marihuana i amfetamin. Neka istraživanja pokazuju i druge biološke uzroke kao što je korelaciju između konzumacije duhana i alkohola kod majki koja ima direktnu povezanost u konzumaciju tih supstanci kasnije kod adolescenata (Celil i sur., 2016; prema Mohammed Nawi, 2021).

Važno je naglasiti kako genetske predispozicije mogu dovesti do povećanja osjetljivosti na određene okolišne čimbenike kao što su stres i socijalni pritisak te na taj način geni mogu dodatno povećati mogućnost za razvoj ovisnosti o supstancama (Trucco, 2019). Geni s kojima se ljudi rađaju čine oko polovice rizika za razvoj ovisnosti. Genetski uzroci ovisnosti objašnjavaju da ukoliko roditelji imaju problema s alkoholom ili nekim drugim psihoaktivnim tvarima da postoji veća vjerojatnost za razvoj ovisnosti i kod njihove djece (Kumar i sur., 2019).

6.2. Psihološki i individualni uzroci ovisnosti

U korelaciju s razvojem ovisnosti dovode se neki psihološki uzroci. Psihološki uzroci za razvoj ovisnosti i zlouporabe marihuane kod adolescenata mogu biti dijagnoza problema u ponašanju i velikog depresivnog poremećaja (Mohammed Nawi, 2021). Također, jedan od uzroka za razvoj ovisnosti može biti i impulsivnost kod mladih pri čemu takva osobina mladih povećava vjerojatnost za korištenje bilo koje droge (Chuang i sur. 2017; prema Mohammed Nawi, 2021). Još jedan od psiholoških uzroka za razvoj ovisnosti mogu biti i teškoće u regulaciji emocija, pri čemu mladi koji imaju teškoće u regulaciji emocija vrlo često postaju ovisni o opioidima (Wilson i sur., 2017; prema Mohammed Nawi, 2021). Osobe koje su depresivne, imaju teškoća s koncentracijom ili se često brinu imaju veću vjerojatnost za razvoj ovisnosti. Dakle, mentalno zdravlje jedan je od uzroka za razvoj ovisnosti, ljudi koji se ne mogu nositi s teškoćama mentalnog zdravlja nerijetko posreću u ovisnost kako bi se nosili sa teškoćama koje proživljavaju. Istraživanja pokazuju kako četiri od deset ovisnika imaju barem jedan poremećaj mentalnog zdravlja (Kumar, 2019).

Poremećaju raspoloženja, također mogu biti uzrok za razvoj ovisnosti o supstancama pri čemu postoji korelacija ovisnosti o alkoholu i poremećaja raspoloženja te anksioznih poremećaja (Swendsen i Le Moal, 2011). Istraživanja pokazuju kako temperament osobe prije razvoja ovisnosti zaista može utjecati, pa i uzrokovati razvoj ovisnosti. Djeca i mladi koji su kasnije u životu razvili ovisnost bili su skloniji impulsivnosti, neurozi te agresivnom ponašanju (Swendsen i Le Moal, 2011). Također, jedan od individualnih čimbenika koji se javlja kao uzrok ovisnosti može biti i stres ili psihička trauma koji su visoko rizičan čimbenik za razvoj ovisnosti. U nekim istraživanjima dobiveni su rezultati kako su osobe koje su ovisne, prije razvoja ovisnosti bile hospitalizirane u psihijatrijskim ustanovama te se na temelju toga može zaključiti kako psihički poremećaju mogu značajno pridonijeti razvoju ovisnosti (Ivandić Zimić, 2010).

6.3. Obiteljski uzroci za razvoj ovisnosti

Brojna istraživanja ukazuju da se pojam ovisnosti može promatrati kroz obitelj, njihove međusobne odnose i dinamiku u obitelji te se na taj način može govoriti o obiteljskim uzrocima za razvoj ovisnosti (Drug and Addiction Research 1999; NIDA, 2000; prema Ivandić Zimić, 2010). Obiteljski činitelji rizika mogu dovesti do pojave ovisnosti kod mladih. Istraživanje koje je proveo Jedrzejczak (2005) ukazuje na to da nestabilni emocionalni odnosi mogu biti jedan od uzroka za razvoj ovisnosti. On također utvrđuje kako ukoliko u obitelji otac ima problema sa zlouporabom alkohola, djeca imaju povećan rizik za razvoj ovisnost.

Etiologija ovisnosti u obiteljskom okruženju može se promatrati i kroz komunikaciju u obitelji. Negativna komunikacija s roditeljima, posebice s ocem može biti jedan od ključnih čimbenika za razvoj ovisnosti. Na razvoj ovisnosti može utjecati i nepravedna raspodjela moći unutar obiteljskih odnosa pri čemu odluke donosi dominantno otac ili dominantno majka bez da roditelji donose zajedničke odluke (Ivandić Zimić, 2010). Potthast i suradnici (2014) u svojem istraživanju navode kako emocionalno zlostavljanje i emocionalno nepodržavajući odnosi unutar obitelji mogu uzrokovati razvoj ovisnosti.

Brojni autori bavili su se obiteljskim činiteljima rizika koji mogu uzrokovati pojavu ovisnosti. Neki od uzroka ovisnosti mogu biti loša privrženost djeteta majci te loša skrb majke za dijete (Gerra i sur., 2004; prema Mihić i sur., 2013). Uzrok za razvoj ovisnosti može biti i neadekvatan stav roditelja prema psihoaktivnim tvarima što povećava mogućnost za konzumacijom sredstava ovisnosti, pa i razvoj same ovisnosti (Donovan, 2004; prema Mihić i sur., 2013). Loši odnosi između oba roditelja i djeteta te neadekvatni odnosi među samim roditeljima također su rizični faktori koji mogu biti uzroci razvoj ovisnosti (Sakoman i sur., 2002; prema Mihić i sur., 2013). Također, uzroci ovisnosti mogu biti i konzumacija sredstava ovisnosti od strane roditelja, nedovoljan nazor roditelja te slaba privrženost u obiteljskim odnosima (Shillington i sur., 2005; prema Mihić i sur., 2013). Obiteljske okolnosti koje mogu uzrokovati ovisnost su i prisutnost ovisnosti u obitelji, zanemarivanje i zlostavljanje djece

(Alvarez i sur., 2014). U istraživanju koje su proveli Mihić i suradnici (2013) utvrđeno je kako osobe koje su konzumirale sredstva ovisnosti (alkohol, marihuanu, ecstasy, inhalanate i LSD) u većoj mjeri percipiraju izostanak pravila u obitelji, roditelje koji podržavaju razne oblike antisocijalnog ponašanja, tako i ovisnost te visoku razinu roditeljskih konflikata.

Početak eksperimentiranja i korištenja sredstava ovisnosti događa se tijekom adolescencije koje je vrlo osjetljiv i rizičan period odrastanja (Sakoman i sur., 2002; prema Mihić i sur., 2013). Zbog tih razloga obitelj bi trebala biti najvažnija u prevenciji razvoja ovisnosti, no postavlja se pitanje što kada je upravo obitelj disfunkcionalna i kada umjesto prevencije dovodi i potiče razvoj ovisnosti (Sakoman i sur., 2009; prema Mihić i sur., 2013).

7. ŠTETNE POSLJEDICE OVISNOSTI KOD MLADIH

Ovisno o tome koju ovisnost mlada osoba razvije, tako možemo govoriti o posljedicama. Posljedice ovisnosti su brojne i mogu se odnositi na posljedice koje pogađaju svakodnevno funkcioniranje osobe, posljedice koje se odnose na socijalne odnose i posljedice na zdravlje. Neke od posljedica ovisnosti o alkoholu mogu biti: teškoće u pamćenju, razvoj nasilnog ponašanja, gubitak materijalnih sredstava, ovisnost o alkoholu često može biti i uzrok prometnih nesreća. Socijalne posljedice do kojih može dovesti konzumacija alkohola također su izražene, a mogu dovesti do narušavanja odnosa s bližom i širom socijalnom zajednicom. Neke od socijalnih posljedica ovisnosti o alkoholu su: sukobi u obitelji, pripadnost marginaliziranim skupinama u društvu, sukobi u odnosima s prijateljima i u školskom okruženju. Kada je riječ o ovisnosti o alkoholu također su moguće i zdravstvene posljedice kao što su: ciroza jetre, oštećenja živčanog sustava i mozga te srčane bolesti (Radat i sur., 2009).

Posljedice ovisnosti o psihoaktivnim tvarima su izražene na više razina. Prije svega, posljedice su vidljive u napetim socijalnim odnosima te negativnoj percepciji drugih ljudi (Midanik i Greenfield, 2000; prema Mark i sur., 2013). Ovisnost o psihoaktivnim tvarima za posljedicu može imati i diskriminaciju od strane vršnjaka pri čemu neka

istraživanja pokazuju kako je stigmatizacija osoba ovisnih o psihoaktivnim tvarima izraženija nego stigmatizacija osoba koje su oboljela od psihičkih bolesti (Schomerus, 2011; prema Mark i sur., 2013). Istraživanje koje su proveli Sommers i suradnici (2006) ispitalo je negativne posljedice konzumacije metafetamina kod mladih. Metafetamin ima ozbiljne posljedice na psihološko i fizičko zdravlje mladih, a konzumacija također povećava vjerojatnost za nasiljem.

Bez obzira na to što je ovisnost o internetu novija vrste ovisnosti i ona može ostaviti posljedice na život mladih osoba koje su ovisne o internetu. Jedna od posljedica ovisnosti o internetu je problem sa spavanjem. Mlade osobe koje prekomjerno koriste internet mogu razviti poremećaj spavanja, u korelaciju je dovedena ovisnost o internetu i lošija kvaliteta sna te povećana pospanost i umor mladih (Bener i sur., 2018). Još jedna posljedica koja se može javiti uslijed ovisnosti o internetu je i problem s akademskim uspjehom kao i povećan osjećaj usamljenosti među ostalim studentima. Također, važno je razumjeti kako *online* kontakti ne mogu zamijeniti kontakt uživo s prijateljima i obitelji (Yao i sur., 2014; prema Jurman i sur., 2017). Ovisnost o internetu može uzrokovati i pojačane simptome depresivnosti i anksioznosti (Jurman i Taymur i sur., 2016; prema Jurman i sur., 2017).

Ovisnost o kockanju na mlade osobe također ostavlja snažne posljedice. Mladi koji se kockaju ili su ovisni o kockanju često imaju teškoće s psihičkim zdravljem, vrlo često osjećaju simptome anksioznosti i depresije te imaju izražen osjećaj krivnje zbog kockanja, a nerijetko koriste i psihoaktivne supstance kako bi ublažili osjećaj stresa koji dolazi uslijed kockanja. Kockanje ostavlja i materijalne posljedice zbog čestog posuđivanja novaca koji je potreban za kockanje, ali i zbog gubitka novca na samo kockanje. Vidljivi su i problemi u školi kao i problemi u obiteljskim odnosima (Viwatwongkasem i sur., 2012). Istraživanje koje je proveo Ricijaš (2020) prikazuje kako mladi koji igraju rizičnije igre na sreću, iskazuju značajnije psihosocijalne posljedice u odnosu na mlade koji igraju manje rizične igre.

8. VAŽNOST POZNAVANJA ETIOLOGIJE OVISNOSTI KOD MLADIH

Etiologiju je vrlo važno poznavati iz više razloga. Poznavanje etiologije ovisnosti, omogućava ciljanu usmjerenost na uzroke koji dovode do određenog neželjenog ponašanja. Kada znamo koji uzroci dovode do određenih posljedica, u ovom kontekstu ovisnosti kod mladih, na te uzroke možemo i djelovati te se povećava vjerojatnost za boljim i učinkovitijim tretmanom. Poznavanje etiologije vrlo je važno u samoj praksi, ali i na razini politike kako bi se i na jednoj i na drugoj razini mogle donositi odluke i provoditi prakse s ciljem smanjenja prevalencije ovisnosti kod mladih. Poznavanje etiologije ovisnosti važno je i u kontekstu socijalnoga rada. Socijalni radnici i socijalne radnice nerijetko rade s mladima koji se suočavaju s problemom ovisnosti. Poznavanje uzroka ovisnosti doprinosi radu koji je humaniji, ali i znanstveno utemeljen pri čemu pruža širu sliku o razlozima i uzrocima zbog kojih je došlo do ovisnosti (Vaughn, 2013).

Također, poznavanje uzroka ovisnosti važno je i zbog mogućnosti boljeg ciljana preventivskih programa. Ukoliko su poznati uzroci ovisnosti kod mladih, preventivni programi mogu biti obuhvatniji, precizniji i ciljano provedeni djelujući i prevenirajući točno pojedine uzroke (Vaughn, 2013). Preventivni programi trebali bi uzeti u obzir složenost etiologije ovisnosti kod mladih. Ukoliko preventivni programi u obzir uzmu samo jedan uzrok ovisnosti, zanemarujući ostale, vjerojatno je da neće polučiti željenim rezultatom jer do ovisnosti kod mladih vrlo često dolazi zbog niza uzroka koji se međusobno isprepliću pa je vrlo teško govoriti samo o jednom uzroku koji dovodi do posljedice ovisnosti (Flay i Petraitis 2003; prema Ricijaš i sur., 2019).

9. ZAKLJUČAK

Sukladno svemu navedenom u radu, jasno je vidljiva važnost razumijevanja etiologije ovisnosti mladih ljudi. Mlade osobe u vrijeme adolescencije vrlo su osjetljive na promjene koje se u tom periodu njihovog života događaju i upravo zbog toga su podložne rizičnim ponašanjima među koje spada i ovisnost. Kako bi se tim mladim

osobama pružila što bolja, humanija i sveobuhvatnija pomoć i podrška vrlo je važno razumjeti koji uzroci dovode mlade do eksperimentiranja s raznim vrstama ovisnosti, pa u konačnici i do same ovisnosti.

Posebnu pozornost potrebno je posvetiti rizičnim čimbenicima u obiteljskom okruženju kao primarnoj jedinici u kojoj mladi odrastaju i od koje uče. No, ne treba ni zanemariti druge čimbenike rizika koji zajedno djelujući mogu biti uzrok ovisnosti kod mladih. Poznavanje etiologije je isto tako važno kako na praktičnoj razini, tako i na razini politika. Donosioci političkih odluka trebali bi također poznavati koji uzroci dovode mlade do ovisnosti, s ciljem što bolje prevencije i osmišljavanja preventivskih programa koji bi trebali biti ciljano usmjereni na uzroke.

Zaključno, važno je istaknuti kako su mlade osobe potencijal budućnosti i kako je vrlo važno ulagati u mlade. Kao što je u radu istaknuto, pojava ovisnosti u adolescentskoj dobi, povećava vjerojatnost za nastavkom ovisnosti i u odrasloj životnoj dobi.

POPIS TABLICA

Tablica 1., str. 6

Halucinogeni, stimulansi i depresanti (Zapata i sur., 2021)

HALUCINOGENI	STIMULANSI	DEPRESANTI
LSD	Amfetamin	Heroin
Čarobne gljive	Kokain	Metadon
Kanabis	Metafetamin	Opioidi
	MDMA	

LITERATURA

1. Agrawal, A., & Lynskey, M. T. (2008). Are there genetic influences on addiction: evidence from family, adoption and twin studies. *Addiction (Abingdon, England)*, *103*(7), 1069–1081.
2. Alvarez, S. Q., Gomes, G. C., & Xavier, D. M. (2014). CAUSES OF ADDICTION AND ITS CONSEQUENCES FOR THE USER AND THE FAMILY. *Journal of Nursing UFPE/Revista de Enfermagem UFPE*, *8*(3).
3. Apinuntavech, S., Viwatwongkasem, C., Tipayamongkholgul, M., Wichaidit, W., & Sangthong, R. (2012). Consequences and associated factors of youth gambling. *J Med Assoc Thai*, *95*(6), 121-9.
4. Bener, A., Yildirim, E., Torun, P., Çatan, F., Bolat, E., Alıç, S., ... & Griffiths, M. D. (2019). Internet addiction, fatigue, and sleep problems among adolescent students: A large-scale study. *International Journal of Mental Health and Addiction*, *17*, 959-969
5. Bouillet D. (2007). (Ne)zadovoljstvo životom i obrasci komunikacije mladih. U V. Ilišin i F. Radin (ur.), *Mladi: problem ili resurs* (str. 237-264). Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu.

6. Buljubašić, A., Luketin, L., & Milano Bekavac, A. (2023). Stavovi mladih prema ovisnosti. *Hrvatski časopis zdravstvenih znanosti*, 1(1), 7-15.
7. Chegeni, M., Shahrabaki, P. M., Shahrabaki, M. E., Nakhaee, N., & Haghdoost, A. (2021). Why people are becoming addicted to social media: A qualitative study. *Journal of Education and Health Promotion*, 10(1).
8. Connolly, S. (2024). Characteristics of Alcohol, Marijuana, and Other Drug Use Among Persons Aged 13–18 Years Being Assessed for Substance Use Disorder Treatment—United States, 2014–2022. *MMWR. Morbidity and Mortality Weekly Report*, 73.
9. Dasairy, H. F., Demartoto, A., & Prasetya, H. (2024). Application of Social Cognitive Theory on Factors Related to Alcohol Consumption in Adolescents: Meta-Analysis. *Journal of Health Promotion and Behavior*, 9(1), 61-76.
10. Dodig Hundrić, D., Ricijaš, N. i Vlček, M. (2018). Mladi i ovisnost o internetu – pregled suvremenih spoznaja. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 54 (1), 123-137.
11. Grant, J. E., & Chamberlain, S. R. (2016). Expanding the definition of addiction: DSM-5 vs. ICD-11. *CNS spectrums*, 21(4), 300–303.
12. Hasin, D. S., O'Brien, C. P., Auriacombe, M., Borges, G., Bucholz, K., Budney, A., Compton, W. M., Crowley, T., Ling, W., Petry, N. M., Schuckit, M., & Grant, B. F. (2013). DSM-5 criteria for substance use disorders: recommendations and rationale. *The American journal of psychiatry*, 170(8), 834–851.
13. Hrvatski zavod za javno zdravstvo. (2020). *Europsko istraživanje o pušenju, pijenju alkohola, uzimanju droga i drugim oblicima ovisnosti među učenicima (ESPAD) 2019*. Posjećeno 23.7.2024. na mrežnoj stranici <https://www.hzjz.hr/sluzba-promicanje-zdravlja/europsko-istrazivanje-o-pusenju-pijenju-alkohola-uzimanju-droga-i-drugim-oblicima-ovisnosti-medu-ucenicima-espada-2019/>
14. Hrvatski zavod za javno zdravstvo. (2021). *Objava rezultata EUROSTAT-a o konzumaciji alkohola i ekscesivnom epizodičnom pijenju! (ESPAD) 2019*. Posjećeno 21.7.2024. na mrežnoj stranici <https://www.hzjz.hr/sluzba->

[promicanje-zdravlja/objava-rezultata-eurostat-a-o-konzumaciji-alkohola-i-ekscisivnom-epizodicnom-pijenju/](#)

15. Ivandić Zimić, J. (2011). Rizični čimbenici za pojavu ovisnosti o drogama s naglaskom na čimbenike u obiteljskom okruženju. *Kriminologija & socijalna integracija*, 19 (1), 65-80.
16. Jędrzejczak M. (2005). Family and environmental factors of drug addiction among young recruits. *Military medicine*, 170(8), 688–690.
17. Jurman, J., Boričević Maršanić, V., Paradžik, Lj., Karapetrić Bolfan, Lj. i Javornik, S. (2017). Internet and Video Games Addiction. *Socijalna psihijatrija*, 45 (1), 36-42.
18. Kumar, A., Dangi, I., & Pawar, R. (2019). Drug addiction: a big challenge for youth and children's. *Int J Res Pharm Pharm Sci Internet*, 4, 35.
19. LePine, S. E., Klemperer, E. M., West, J. C., Peasley-Miklus, C., McCluskey, C., Jones, A. & Villanti, A. (2022). Exploring definitions of “addiction” in adolescents and young adults and correlation with substance use behaviors. *International journal of environmental research and public health*, 19(13), 8075.
20. Mandić, S., Lamešić, L., & Ricijaš, N. (2020). Kockanje mladih iz perspektive stručnih suradnika u srednjim školama. *Školski vjesnik: časopis za pedagoškijsku teoriju i praksu*, 69(2), 349-371.
21. McGue, M., Elkins, I., & Iacono, W. G. (2000). Genetic and environmental influences on adolescent substance use and abuse. *American journal of medical genetics*, 96(5), 671-677.
22. Mihić, J., Musić, T. i Bašić, J. (2013). Obiteljski rizični i zaštitni čimbenici kod mladih nekonzumenata i konzumenata sredstava ovisnosti. *Kriminologija & socijalna integracija*, 21 (1), 49-63.
23. Nawi, A. M., Ismail, R., Ibrahim, F., Hassan, M. R., Manaf, M. R. A., Amit, N., Ibrahim, N., & Shafurdin, N. S. (2021). Risk and protective factors of drug abuse among adolescents: a systematic review. *BMC public health*, 21(1)

24. Potthast, N., Neuner, F., & Catani, C. (2014). The contribution of emotional maltreatment to alcohol dependence in a treatment-seeking sample. *Addictive behaviors, 39*(5), 949–958.
25. Radat K., Lesički J., Breitenfeld D., Fištir Petrišić J. (2009). Hvala Ne! *Ovisnosti o alkoholu, drogi, internetu, kocki i kladjenju*. Zagreb: Društvo za socijalnu podršku.
26. Ricijaš, N. (2020). Mladi s problemima kockanja–koliko kockaju i kako vide industriju igara na sreću. *Klinička psihologija, 13*(1-2), 47-62.
27. Ricijaš, N., Dodig Hundrić, D., Huić, A. i Kranželić, V. (2016). Kockanje mladih u Hrvatskoj - učestalost igranja i zastupljenost problematičnog kockanja. *Kriminologija & socijalna integracija, 24* (2), 24-47.
28. Ricijaš, N., Kranželić, V., & Leskovar, L. (2019). Prevalencija i učestalost konzumiranja psihoaktivnih tvari mladih u odgojnim ustanovama–razlike s obzirom na vrstu ustanove i znanje o psihoaktivnim tvarima. *Kriminologija & socijalna integracija: časopis za kriminologiju, penologiju i poremećaje u ponašanju, 27*(1), 3-34.
29. Sommers, I., Baskin, D., & Baskin-Sommers, A. (2006). Methamphetamine use among young adults: health and social consequences. *Addictive behaviors, 31*(8), 1469–1476.
30. Swendsen, J., & Le Moal, M. (2011). Individual vulnerability to addiction. *Annals of the New York Academy of Sciences, 1216*, 73–85.
31. Trucco, E. M., Madan, B., & Villar, M. (2019). The impact of genes on adolescent substance use: a developmental perspective. *Current addiction reports, 6*, 522-531.
32. Vaughn M.G. (2013). Etiology. U Vaughn M.G. (ur) *Social Work Practice in the Addictions* (35-36). Springer Science & Business Media.
33. Zapata, F., Matey, J. M., Montalvo, G., & García-Ruiz, C. (2021). Chemical classification of new psychoactive substances (NPS). *Microchemical Journal, 163*, 105877.